

УДК 911.338.48

Є. Л. Рюміна

ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ КЛАСТЕРНИХ СТРУКТУР ПІДПРИЄМСТВ РЕКРЕАЦІЙНО-ОЗДОРОВЧОЇ СФЕРИ М. БЕРДЯНСЬКА

***Анотація.** У статті проаналізовані перспективи формування рекреаційно-туристичних кластерних структур приморських територій, а саме м. Бердянська, охарактеризовані три основні оздоровчі підрозділи: функціонально-галузевий, територіальний та організаційно-управлінський. Розглянуто чотири етапи клас-теризації підприємств санаторно-курортної, туристичної та оздоровчо-спортивної сфер.*

***Ключові слова:** рекреаційно-туристична діяльність, кластерні структури, рекреаційно-туристичні кластери.*

***Summary.** The article analyzes the prospects for a recreational tourist cluster structures of coastal areas, namely Berdyansk, characterized by three basic health units: functional-sectoral, territorial and organizational management. We consider four stages of clustering enterprises sanatorium, tourist and recreational and sport areas.*

***Key words:** recreation and tourism activities, cluster structures, recreation and tourism clusters.*

Постановка проблеми. Важливу роль у прискоренні економічного розвитку приморських регіонів може відіграти створення нових виробничих систем на основі мережевих структур — кластерів, які являють собою територіальні об'єднання взаємопов'язаних підприємств та установ в межах відповідного промислового регіону і виробляють продукцію світового рівня. Кластеризація спри-

ятливо впливає на спеціалізацію і сприяє розподілу робочої сили між підприємствами.

Приазовський регіон є привабливим для створення кластера. Зокрема курортне місто Бердянськ має всі передумови для об'єднання його підприємств курортно-санаторної, туристичної та оздоровчо-спортивної сфер у рекреаційно-туристичний кластер.

© Є. Л. Рюміна, 2014

Аналіз останніх досліджень і публікацій: Проблематика механізмів регулювання рекреаційно-туристичної діяльності, розробки та реалізації регіональної політики розвитку рекреації, оцінки рекреаційної ємності природно-рекреаційного потенціалу територій знайшла відображення в дослідженнях В. К. Євдокименко, З. В. Герасимчук, П. В. Гудзя, А. Г. Морозова, В. Н. Амітан, В. І. Куценко та багатьох інших. Останнім часом з'явилися роботи, присвячені використанню кластерного аналізу та кластерних методик в управлінні економікою та організації виробництва й бізнесу (С. І. Соколенко, Д. М. Стеченко, Т. В. Цихан, А. А. Мігранян). Розвиток туристично-рекреаційних кластерів став темою досліджень А. В. Дубової, І. В. Давиденко, В. Ф. Семенова.

Мета статті — проаналізувати перспективи формування рекреаційно-туристичних кластерних структур приморських територій, а саме в м. Бердянську.

Виклад основного матеріалу. Однією із популярних рекреаційно-оздоровчих зон в Україні є Приазов'я, тобто приморська територія Азовського моря вздовж південної частини Донецької та Запорізької областей, де інтенсивно розвивається курортна економіка. Перлиною цієї зони є курорт Бердянськ, який на сьогодні вважається клімато-бальнео-грязевим курортом. Основними природними лікувальними факторами курорту є лікувальні грязі, які ефективно діють на всі основні функції організму.

Санаторно-курортний та оздоровчий потенціал м. Бердянська включає біля 100 закладів з розвинутою інфраструктурою і рівнем комфортності на будь-який статок. Одночасно оздоровчі заклади можуть прийняти більше ніж 15 тисяч осіб. Туристичною діяльністю в місті займаються 27 суб'єктів.

Місто Бердянськ користується великим попитом серед туристів: щороку в місті відпочиває 500–600 тис. осіб як з України, країн СНД, так і з далекого зарубіжжя. Постійно в санаторно-курортних та оздоровчих закладах впроваджуються нові методи лікування [1, с. 19].

До складу та структури рекреаційно-оздоровчої індустрії досліджуваного регіону входять три основні оздоровчі підрозділи: функціонально-галузевий, територіальний та організаційно-управлінський [2, с. 6].

Функціонально-галузєва структура рекреаційно-оздоровчої індустрії — це сукупність галузей та видів діяльності, які виконують деякі функції в рамках цього комплексу для досягнення кінцевих цілей.

Рекреаційно-оздоровчий комплекс можна поділити на дві сфери:

- безпосереднє обслуговування рекреантів;
- економічне забезпечення.

Сферу безпосереднього обслуговування рекреантів складають рекреаційні підприємства, функціональна типологія яких тісно пов'язана із поняттями про цикли рекреаційних занять. Виокремлюють такі цикли: лікувальні (кліматолікувальні, грязелікувальні, бальнеолікувальні), оздоровчі (купально-пляжний, прогулянковий), спортивні (спортивно-туристичний, мисливський, рибальський тощо), пізнавальні. Таким чином, виходячи із циклів та видів рекреаційної діяльності можна виокремити такі три сфери рекреаційно-оздоровчої індустрії: санаторно-курортна, туристсько-пізнавальна та розважальна.

Санаторно-курортна рекреація включає в себе такі складові частини: санаторії, санаторії-профілакторії, пансіонати з лікуванням, курортні поліклініки. Туристично-пізнавальна має такі підцикли: екскурсійний, маршрутний, вихідного дня тощо. Крім того, вона поділяється на самодіяльний та організований туризм і має такі складові частини: турбази, готелі, кемпінги тощо. Оздоровчо-спортивна рекреація складається із таких підциклів: прогулянковий, мисливський, пляжно-купальний тощо. Сюди відносяться такі заклади, як: будинки відпочинку, пансіонати, мисливські будинки, спортзали, корти.

Сфера господарського забезпечення наведена двома підкомплексами: невиробничого та виробничого обслуговування.

До невиробничого підкомплексу належать:

- організації, які займаються розробкою та впровадженням турів;
- заклади громадського харчування, які є невід'ємною частиною підприємств, що надають послуги з розміщення (ресторани в готелях, їдальні в пансіонатах та будинках відпочинку тощо);
- транспортні організації, що займаються перевезеннями рекреантів;
- учбові заклади з підготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів цієї галузі;
- інформаційні та рекламні служби;
- підприємства з роздрібною торгівлі із продажу товарів рекреаційного попиту;
- підприємства побутового обслуговування;
- підприємства зв'язку, які залучені до обслуговування рекреантів;
- страхові компанії;
- банківські установи;
- науково-дослідні організації.

До виробничого обслуговування належать:

- підприємства з виробництва товарів рекреаційного попиту;
- підприємства виробничої інфраструктури;
- газо-, водо-, електропостачання, системи каналізації;
- підприємства сільського господарства та переробної промисловості, які забезпечують рекреантів продуктами харчування;

— будівельні організації, зайняті на будівництві об'єктів цього комплексу.

Крім вказаних підприємств, обслуговуванням рекреантів займаються також й інші організації, які можуть існувати і без рекреантів (ресторани, нічні клуби, музеї, автопарки, порт).

У розвитку малого підприємництва в рекреаційно-оздоровчому комплексі Приазов'я позитивну роль відіграє Бердянський університет менеджменту і бізнесу, який в 2013 році відкрив нову спеціальність «Туризм», Бердянське медичне училище, котрі забезпечують, зокрема, підготовку спеціалістів для кадрового забезпечення цього сектору економіки.

На першому етапі кластеризації підприємств санаторно-курортної, туристсько-пізнавально-розважальної та оздоровчо-спортивної сфер необхідно спочатку сформувавши основні напрямки діяльності майбутньої рекреаційно-туристичної кластерної структури. При цьому необхідно оцінити можливі ризики та потенційні можливості створюваного кластера, розробити концепцію, спрямовану на посилення конкуренції, сформулювати цілі й завдання розвитку рекреаційно-оздоровчого кластера.

До основних напрямків діяльності майбутнього кластера можна віднести:

— лікування від різних хвороб з використанням цілющих природних факторів (лікувальних грязей, специфічних видів мінеральних вод тощо);

— надання туристсько-розважальних послуг (різноманітні екскурсії до історичних місць та пам'яток культури)

— надання оздоровчо-спортивних послуг (купально-пляжні розваги, прогулянки, мисливство, рибальство тощо)

Метою майбутнього кластера є максимізація прибутку за рахунок інтеграції та мобілізації ресурсів при забезпеченні прийняттого рівня ризику.

На другому етапі необхідно розробити програму формування й розвитку кластера, в якій організаційну роль будуть відігравати органи місцевого управління (місцева державна адміністрація, міська рада). На цьому етапі необхідно сформувавши «дерево цілей», розробити необхідні нормативні документи щодо кластерної моделі розвитку, планування та підтримки рекреаційно-курортної діяльності.

На третьому етапі розроблену програму формування і розвитку кластера необхідно буде затвердити на державному рівні.

І, нарешті, четвертий етап створення кластера на рівні регіону полягатиме в безпосередній практичній підтримці кластерної концепції розвитку, причому допомога, на нашу думку, повинна проявлятися не стільки в субсидюванні, пільговому оподаткуванні підприємств, скільки в інфраструктурному забезпеченні, створенні дослідних розробок, впровадженні інноваційних стипендій,

гарантій під наукові програми, масштабному кредитуванню малого та середнього бізнесу.

Як бачимо, кластеризація підприємств у цій сфері передбачає не створення нових суб'єктів господарювання, а об'єднання на добровільних і взаємовигідних засадах існуючих виробників продукції та послуг. Метою такого об'єднання є вихід на новий рівень конкурентоспроможності на ринку курортно-санаторних послуг за рахунок скоординованих дій всіх членів кластера.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Утворення такого кластера створює унікальне підґрунття для розвитку рекреаційно-оздоровчої індустрії, підвищення продуктивності і рентабельності сектору малих та середніх підприємств. Адже в умовах глобалізації тим рекреаційно-туристичним структурам, яким не вдається на основі кластерного аналізу сформувавши кластер, загрожує втрата конкурентоспроможності і ринкової сталості. Активна кластеризація зменшить ізольованість підприємств різного рівня, зміцнить зв'язки між фірмами, приведе до зростання продуктивності та інноваційності. Кластер значно краще відповідає характеру сучасної конкуренції, оскільки він здатен більш оптимально визначити специфічні вимоги споживачів кінцевої продукції, а в даному випадку — оздоровчих послуг. Кластер більш ефективно забезпечить поширення технології, навичок, маркетингу, формування важливих зв'язків, що у кінцевому рахунку виявляються ключовими в конкуренції, підвищенні продуктивності та впровадженні інновацій. Отже, створення вищеприписаного кластера є одним із важливих шляхів активізації діяльності рекреаційно-оздоровчої сфери.

Кластерний підхід у рекреаційно-оздоровчій сфері активізує підприємництво через концентрацію ділової активності, тому сприятиме створенню робочих місць, доходів, поліпшенню якості санаторно-оздоровчих послуг, життя населення Бердянського регіону. Досягатиметься це завдяки зростанню конкурентоспроможності, можливості інтеграції інтелектуальних, природно-рекреаційних, трудових, фінансових і матеріальних ресурсів у забезпеченні якості надаваних послуг.

Об'єднання у кластер посилить роль дрібного і середнього підприємництва, дозволить використати його інноваційний потенціал, розширити можливості виходу на світовий ринок.

Література

1. Стратегія розвитку м. Бердянськ на період до 2017 року [Електронний ресурс]. — Бердянськ, 2013. — Режим доступу : <http://www.rada.berdyansk.net>.

2. Бережна О. Рекреаційно-оздоровчий комплекс як фактор розвитку малого міста (на прикладі Бердянська) / О. Бережна // Формування ринкових відносин в Україні. — 2004. — № 3 (34). — С. 104—108.

3. Соколенко С. И. Производственные системы глобализации: Сети. Альянсы. Партнерства. Кластеры. Укр. контекст / С. И. Соколенко. — К. : Логос, 2002. — 374 с.

4. Стеченко Д. М. Управління регіональним розвитком туризму : навч. посіб. / Д. М. Стеченко, І. В. Безуглий та ін. ; за ред. Д. М. Стеченка. — К. : Знання, 2012. — 455 с.

5. Крайник О. Кластери як інструмент економічного розвитку регіону / О. Крайник // Науковий вісник. — 2010. — Вип. 5. — С. 36–43.

6. Стеченко Д. М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика : підручник / Д. М. Стеченко. — К. : Вікар, 2006. — 396 с.

7. Гоблик В. В. Формування кластерів у рекреаційно-туристичному комплексі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / В. В. Гоблик ; ДНВЗ «Ужгородський національний університет». — Ужгород, 2009. — 24 с.

8. Семенов Г. А. Створення кластерних об'єднань в умовах нової економіки : монографія / Г. А. Семенов, О. С. Богма. — Запоріжжя : КПУ, 2008. — 244 с.

9. Смаль І. В. Туристичні та санаторно-курортні кластери в Україні: перспективи та проблеми створення / І. В. Смаль // Туристично-краєзнавчі дослідження. Вип. 4. — К. : Нац. турист. організація, 2002. — 456 с. — С. 224–225.